

Viešojo administravimo profesinių vertybių teoriniai aspektai

Jolanta Palidauskaitė

*Kauno technologijos universitetas,
Socialinių mokslų fakultetas,
Viešojo administravimo katedra,
K. Donelaičio g. 20,
LT-44239 Kaunas*

Straipsnyje á viešąjį administravimą įvelgiama per profesinių vertybių prizmą. Autorė užsibrėžė tikslą išskirti skirtingas tyrinėtojų pozicijas vertybių klasifikavimo klausimu ir pristatyti profesines viešojo administravimo vertybes. Straipsnis yra labiau teorinio pobūdžio. Jame detalizuojama vertybės samprata, gilinamasi á viešojo administravimo vertybių klasifikaciją, pristatomos viešojo administravimo profesinės vertybės, todėl nerasime atskirose demokratinėse valstybėse formaliai ar neformaliai reglamentuotų profesinių vertybių sąrašo, jų diegimo mechanizmo.

Raktažodžiai: vertybės, vertybių klasifikacija, viešojo administravimo profesinės vertybės

ÁVADAS

Tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje vertybių tema sulaukia daugelio socialinių mokslų tyrinėtojų dėmesio. Sociologai (R. Grigas, A. Matulionis, I. Luobikienė ir kt.) analizuoja visuomenės ar atskirų jos grupių vertybinės orientacijos, bandydami pasekti jų tendencijas. Lietuvoje visuomenės nuomonės tyrimo agentūros „Vilmorus“ ir „Baltijos tyrimai“ nuolat pateikia pasitikėjimo atskiromis institucijomis ir politiniais veikėjais reitingus. Nevyriausybinės organizacijos „Tarptautinis skaidrumas“ atliekami tyrimai leidžia ávertinti atskirų profesijų atstovų elgesá korupcinės veikos skalėje. Lietuvos kultūros ir meno instituto neseniai išleistoje monografijoje „Europa ir mes“ bandoma ne tik ávairiais pjūviais ávertinti lietuvių visuomenę, bet ir palyginti lietuvių visuomenės portretą su kitų šalių visuomenėmis [8]. 2002 m. rudená Lietuvos Laisvosios rinkos instituto atliktas Valdinių/politinių etikos vertinimo sociologinis tyrimas leido ávertinti atskirus valstybės ir tarnautojų vertybių niuansus [16].

Filosofijos ir etikos specialistai gvildena vertybių kilmės, jų istorinės raidos, klasifikacijos ir kitus aspektus bei jų pagrindus sukurtas teorijas. Lietuvos tyrinėtojai (L. Kraujutaitytė, B. Kuzmickas, V. Ėmaitis ir kt.) kalba ne tik apie vertybes, jų svarbą, bet ir vertybių sistemas, vertybinę orientaciją, pereinamojo laikotarpio vertybinės transformacijos. Vertybe laikomas tam tikras gamtos ir kultūros faktų reikšmingumas, atsirandantis visuomeninės praktinės įmogaus veiklos pagrindą [13; 14; 25].

Teisininkai bando gilintis á visuomenės normų ir teisės santykio aspektus. A. Vaišvila gilinasi á visuo-

menės normų ir teisės, teisės ir pareigos santykio aspektus [21]. Vadybos mokslo atstovai akcentuoja vertybių vadybos aspektus (identifikavimas, diegimas, platinimas ir kt.).

Viešojo administravimo vertybių tema Lietuvoje dar nepakankamai tiriama. Vakarų viešojo administravimo etikos tyrinėtojų darbuose dažnai aptinkamos skirtingos vertybių (angl. *value*), principų (*principles*), standartų (*standards*), normų (*norms*) kategorijos ir paskatino plačiau paanalizuoti vieną iš kertinių etikos moksle vertybių problemą.

Straipsnyje bus išanalizuoti skirtingi vertybių klasifikavimo modeliai viešojo administravimo kontekste, pristatytos profesinės viešojo administravimo vertybės.

VERTYBĖS SAMPRATA IR JŲ KLASIFIKACIJOS PROBLEMA VIEŠAJAME ADMINISTRAVIME

Užsienio šalių viešojo administravimo etikos tyrinėtojus santykinai galima suskirstyti á dvi grupes. Vieni labiau domisi praktiniais ir retai gilinasi á teoretinius viešojo sektoriaus vertybių aspektus. Vertybės sąvoką jie vartoja áalia normų, principų ir standartų terminų, nepateikdami vertybės ar kitų sąvokų apibrėžimo. Kita viešojo administravimo tyrinėtojų grupė ne tik domisi teoriniais klausimais, bet ir bando modeliuoti jų diegimui reikiamas priemones. Viešojo administravimo autoritetas amerikietis T. Cooper vertybes suvokia kaip viešojo administravimo sielą [3]. Eitinės vertybės apibūdinamos kaip tikėjimai tuo, kas yra gera ir bloga. Tokie tikėjimai remiasi jausmais (sentimentais) ir protu, formuoja nuomones,

sudaro prielaidas pasirinkimui bei veiksmui [2]. C. Lewis etines vertybes apibrėžia per sprendimų apie gera ir bloga, kurie paremti asmens mąstymu ir jausmais, prizma [15: 21]. M. Van Wart teigia, kad vertybės yra platesnė sąvoka nei etika ir sudaro etinių sistemų pagrindą [22, xvii].

Galima išskirti keturias skirtingas teoretikų pozicijas viešojo administravimo vertybių klausimu. Vieni autoriai (L. Nash, M. Rion ir kt.) viešojo administravimo vertybes daugiau sieja su vadyba, pabrėpdami efektyvumą, rezultatyvumą, bendradarbiavimą ir kt. Kiti autoritetai (J. Rohr, T. Cooper, M. Josephson, S. Bailey ir kt.) vertybes sieja su demokratijos idealais, t. y. teisingumu, atsakomybe ir atskaitingumu. Trečia autorių grupė, kuriai geriausiai atstovauja H. Frederickson, bando derinti vadybos ir demokratijos idealus, tradiciną ir naująją viešojo administravimą, akcentuodami efektyvumą, rezultatyvumą ir teisingumą. Ketvirtoji tyrinėtojų grupė (M. Guy, K. Denhardt ir kt.) kalba tik apie tokias bendras vertybes, kaip sąjiningumas, geranoriškumas ir kitas, kurios svarbios žmonijos tarpusavio santykiams ir atsispindi valstybės tarnautojų profesinės etikos / elgesio kodeksuose.

Viešojo administravimo literatūroje dažniau bendrojo vertybių (*values*) termino vartojamos ir specifinės sąvokos *core values*, *key values*, *essential values* (pagrindinės vertybės), *professional values* (profesinės vertybės), *public interest values* (visuomenės intereso vertybės), *legal values* (teisinių vertybės), *individual values* (individualios vertybės) ir *organizational values* (organizacinės vertybės). Skirtingai vartojami terminai leidžia pasekti atskirų tyrinėtojų pozicijas vertybių klausimu. Pagrindinių vertybių termino vartojimas liudija atskirų vertybių išskirtinumą ir didesnę svarbą visoje vertybių skalėje.

Kai kurie autoriai bando vertybes grupuoti išplėsdami vertybių nagrinėjimo sritį (vertybių klasifikacijos). Bene dažniausiai viešojo administravimo tyrinėtojų darbuose pastebimas viešojo administravimo vertybių skirstymas į demokratines ir biurokratinės vertybes. J. Bowman, D. Pugh akcentuoja, kad biurokratinės ir demokratinės vertybės nevienodai atspindimos valstybės tarnautojų elgesio kodeksuose [1: 674; 18]. D. Pugh detalizuoja, kad biurokratinė etika turi teorinius (M. Vėberis, W. Vilsonas, A. Taylor, F. Goodnow ir W. Willoughby) ir socialinius pagrindus [18: 11–14]. Veiksmingumas, efektyvumas, ekspertizė, ištikimybė (lojalumas) ir atsiskaitomybė yra tos vertybės, kurios sudaro biurokratinę etiką. Autorius teigia, kad biurokratinė etika yra šiuolaikinio kapitalizmo pasekmė, tuo tarpu demokratinė etika atsirado vystantis konstitucinei savivaldai.

D. Pugh, analizuodamas demokratinę etiką, ją apibūdina kaip mažiau nei biurokratinė etika apibrėžta, eklektišką, plačiai vartojamą sampratą. Demokratinės etikos pagrindą sudaro keturios vertybių

grupės: 1) politinio reikimo vertybės¹, 2) pilietiškumas (informuoti apie valdžios veiklą ir aktyvūs piliečiai), 3) visuomeninis interesas (racionalumas, nešališkumas, nesuinteresuotumas), 4) socialinė lygybė (teisingumas). Demokratinė etika apima tokias vertybes, kaip atsakomybė, viešumas, tolerancija, pagarba, bendradarbiavimas, patikimumas ir kt.

Tyrinėtojas pabrėžia skirtingas metodologijas, kurių pagrindu susiformavo biurokratinė ir demokratinė etika. Biurokratinės etikos atveju vertybės vertinamos iš tikslų ir uždavinių perspektyvos, daugiau dėmesio skiriant jų naudingumui ar instrumentiniam vaidmeniui. Demokratinė etika, skirtingai nuo biurokratinės, naudoja dedukciną, dialektinį ir deontologinį metodus [18: 14–17].

R. Denhardt, J. Grubbs priešpriešina biurokratinę ir demokratinę etiką, tačiau, skirtingai nei D. Pugh, biurokratinės etikos atsiradimą sieja su bandymu implantuoti verslo organizavimo modelą į viešąjį sektorį. Autorių teigimu, biurokratinis organizavimosi metodas buvo visiškai priešingas demokratijai. Jei demokratijoje akcentuojamas individualizmas, biurokratinėje etikoje svarbesnė vieta tenka grupei ar organizacijai; demokratinėje etikoje puoselėjama lygybei kontrastuoja biurokratinė hierarchija. Demokratijoje vertinamus dalyvavimą ir šitrukumą pakeičia tokios biurokratinės vertybės, kaip sprendimų priėmimas aukštesniuose hierarchijos sluoksniuose ir autoriteto puoselėjimas [6: 20].

Minėti neigiami biurokratinės veiklos aspektai netrukdydavo viešojo administravimo klasikui D. Waldo vartoti terminą demokratinis administravimas, akcentuojant konstruktyvias pastangas pritaikyti demokratinės vertybes šiuolaikinei veiklai, nepriklausomai nuo skirtingos administravimo kilmės, motyvacijos, modernumo [24: 166–167].

M. Guy ir K. Denhardt randa bendrus sankirėius taškus tarp individualių ir profesinių vertybių. Jie išskiria vertybes, kurios svarbios ir asmeninėje, ir profesinėje veikloje, t. y. rūpestingumą, geranoriškumą, garbingumą, sąjiningumą, atsiskaitomumą, pažado tesėjimą, siekimą tobulėti, ištikimybę, teisingumą, integralumą, pagarbą kitiems, atsakingą pilietiškumą [11: 193; 5]. K. Denhardt garbingumą, palankumą ir teisingumą vertina kaip tris moralės kertinius akmenis [5].

L. Huberts, H. Van den Heuvel, M. Punch viešojo administravimo vertybes analizuoja per organizacijų prizmą. Autoriai, pasinaudodami J. Pollock neetiškų elgesio tipologija, vertybes skirsto į kelias grupes pagal organizacijos santyką su vidine ir išorine aplinka. Kiekvienoje grupėje pabrėžiamos skirtingos vertybės. Organizacijos ir jos aplinkos santykyje akcentuojamos tokios vertybės, kaip bendra gerovė, lygybė, visuomenės interesai, socialinė atsakomybė, pagarba valdžiai ir kt. Organizacijos sąvei-

koje su kitomis organizacijomis išryškėja bendradarbiavimo, abipusiškumo ir kitų vertybių reikšmė. Organizacijos ir visuomenės santykis paryškina atskaitomybės, dėmesingumo, efektyvumo, rezultatyvumo aspektus. Organizacijos ir darbuotojų sąveikoje pabrėžiamas teisingumas, pagalba ir panašios vertybės. Darbuotojo ir organizacijos santykiuose svarbios tampa drąsa, stropumas, sąžiningumas, nešališkumas ir kt. L. Huberts, H. Van den Heuvel, M. Punch, remdamiesi atlikto tyrimo rezultatais, išskiria tokias valstybės tarnautojų vertybes, kaip atskaitomybė, socialinė lygybė, nešališkumą, nesavanaudiškumą, skaidrumą, reagavimą² [12: 14–25].

M. Van Wart, analizuodamas viešojo sektoriaus vertybių kaitą, išskiria penkias vertybių grupes: individualias, profesines, organizacines, teises ir visuomenės intereso vertybes kartu pripažindamas tokio skirstymo santykinumą (vertybės tarpusavyje persipina, t. y. asmeninės vertybės iš dalies sutampa su visuomenės intereso vertybėmis ir pan.) ir detaliuodamas kiekvienos grupės vertybių turiną [22: 8]. Individualias (asmenines) vertybes sudaro asmeninis ir pilietinis principingumas, naudojimasis piliečio ir pilietinio teisėmis ir asmeninis indėlis. Tyrinėtojas itin akcentuoja pilietinį principingumą (*civic integrity*), kurį apibūdina sąžiningumo, nuoseklumo, darnumo ir geranoriškumo vertybės, pabrėžia išsiplėtusias asmens teises.

Diame kontekste paminėtinos ir kitų autorių mintys pilietiškumo klausimu. T. Doherty, T. Horne pilietiškumo tradiciją apibūdina kaip dalyvavimą ir tikėjimą bendra visuomenės gerove [7: 335]. T. Cooper pilietiškumą identifikuoja su teisėmis ir atsakomybe. Eilinis pilietis, tyrinėtojo požiūriu, privalo imtis teigiamo vaidmens siekiant prisidėti prie visuomenės gerovės atsižvelgdamas į tokias vertybes, kaip politinis dalyvavimas, politinė lygybė ir teisingumas. Pilietis, tapęs valstybės tarnautoju, prisiima piliečio-tarnautojo vaidmeną, t. y. kaip pilietis dirba piliečio gerovei teikdamas visuomenei prekes ir paslaugas [3: 161]. Valstybės tarnybą T. Cooper apibūdina kaip ypatingą pilietybės formą, kurią jis vadina visuomene pilietyste. Tokia pilietystė nesaisto kitų piliečių, netenka kalbėti apie teisių ir sąsipareigojimų balansą, nes jis nusveria sąsipareigojimų naudai³ [4]. Asmeninis viešojo administravimo darbuotojo indėlis atspindi tikėjimą, kad valstybės tarnautojai gali priimti unikalius sprendimus ir tapti pilietiškumo pavyzdžiais [22: 8–9; 22: 36].

Gvildendamas daugiau profesinio vertybių klausimą M. Van Wart vartoja profesinės kultūros, profesionalizmo terminus ir akcentuoja kompetencijos siekį, asmeninės atsakomybės prisiėmimą, kitų dalyvavimo profesinėje veikloje skatinimą [22: 12–14]. Profesionalizmas apibūdinamas kaip plati sąvoka, apimanti ne tik išsilavinimą ir patyrimą (ekspertizą),

bet ir profesinę kultūrą, sugebėjimą save reguliuoti, teisinę kontrolę drausmei, ataką klientų pasirinkimui ir sprendimams.

Tyrinėtojas neapsiriboja vien teigiamu profesionalizmo indėliu išvardijimu, bet ir pastebi kai kurias grėsmingas tendencijas. Jis teigia, kad nuolat kylantys reikalavimai švietimui ir mokymui gali privesti prie pasiūlos sumažėjimo: kai tik profesionalai galės teikti eilines paslaugas. Per siaura specializacija gali trukdyti organizacijos lankstumui ir prisitaikymui. Profesijos atstovai save reguliuodami bando atsirituoti nuo kitų kontrolės (demokratinės), o tai priedėtarauja visuomenės interesų vertybėms: profesionalai dažnai tiki organizacine demokratija sau ir autoritarine hierarchija kitiems darbuotojams. Gali būti pervertinami atskirų klientų poreikiai bendrame kontekste tarnaujant visuomenės gerovei [22: 76–78].

Organizacinėse vertybėse skiriamos tradicinės ir naujos vertybės. M. Van Wart akcentuoja, kad naujosios organizacinės vertybės neatspindi naujai priimtų vertybių viešojo sektoriaus organizacijose, bet labiau yra bandymas atsverti tradicines vertybes. Autorius pabrėžia, kad savo prigimtimi nei tradicinės, nei naujos vertybės nėra pranašesnės viena kitos atžvilgiu ir akcentuoja, kad jos turi būti pritaikomos prie aplinkos pokyčių. Organizacinės vertybės skirstomos į makro-, darbą, darbuotojus ir struktūrą liečianėse vertybių grupes [23: 85].

M. Van Wart išskirtos viešojo sektoriaus teisinės vertybės apima skirtingus paklusimus: subordinaciją įstatymui, įstatymdavystės tikslui, teismams ir politiniams biurokratams [22: 119–121]. Vienas iš Amerikos viešojo administravimo autoritetų J. Rohr teigia, kad „teisė yra mūsų vertybių simbolis“ [19: 5]. H. Gortner, J. Rohr linka akcentuoti teisinių vertybių pirmumą kitų valstybės tarnautojų vertybių atžvilgiu, nes jos suteikia tam tikrus rūmus veiklai, kuriuose egzistuoja kitos vertybės [19: 26]. Akcentuodamas visuomenės tarnautojo profesinę kompetenciją ir moralinį atsidavimą konstitucijai J. Rohr pabrėžia, kad moralinis sąsipareigojimas turi viršyti techninius administravimui būtinus reikalavimus. Pasak jo, pirmasis Amerikos valdžios tikslas yra garantuoti tautai pagrindines vertybes, demokratiją paverčiant ne tikslu, bet priemone joms įgyvendinti. Pirmoji visuomenės tarnautojo moralinė pareiga – saugoti ir garantuoti kiekvienam piliečiui pagrindines vertybes [20, 56]. J. Rohr itin akcentuoja reikimo vertybes, besiremiančias įstatymu ir teisine tradicija, pabrėždamas, kad valstybės tarnautojas turi būti ne tik tų vertybių palaikytojas, bet ir puoselėtojas. Tyrinėtojas mini tokias reikimo vertybes, kaip lygybė, laisvė, nacionalinė saugumą, pagarbą nuosavybei, bet tuo pačiu palieka tam tikrą laisvę valstybės tarnautojams individualiai interpretuoti šias vertybes [19: 59–95].

Panašios pozicijos laikosi ir kitas viešojo administravimo teoretikas H. Frederickson, teigdamas, kad pirmoji visuomenės tarnautojų pareiga – būti reikimo vertybių saugotojais ir užtikrintojais. Reikimo vertybės yra absoliučios vertybės, jas turi ginti ir politikai, ir tarnautojai. Politikai savo poste būna trumpiau nei tarnautojai, politikai tik paveda vykdyti politiką, todėl tarnautojams tenka didesnė atsakomybė už reikimo vertybių įgyvendinimą. Sąmoningas tarnautojas turėtų atsisakyti vykdyti politiką, kuri prieštarauja reikimo vertybėms. Valstybės tarnautojas tuo pačiu metu turi būti idealistas (rūpintis demokratijos vertybėmis) ir praktikas (rūpintis žemiškais dalykais) [9: 207–208].

M. Van Wart, konstatuodama visuomenės intereso vertybių neapibrėžtumą ir platumą, kurį pastebi daugelis tyrinėtojų, visgi išskiria specifines, su visuomenės interesais susijusias vertybes valstybės tarnautojams. Tokios vertybės yra: viešosios politikos įgyvendinimas, susilaikant nuo bet kokių bandymų užurpuoti valdžią, efektyvumas ir rezultatyvumas naudojant visuomeninius išteklius, neutralumas, parama visuomenės teisei žinti ir būti attrauktiems į demokratinį procesą [22: 144–150]. Visuomenės intereso vertybes linkęs akcentuoti ir H. Frederickson [10]. H. Frederickson, kalbėdamas apie naujo viešojo administravimo JAV būtinumą, dalia efektyvumo ir rezultatyvumo idėję ir trečią svarbią vertybę – socialinę lygybę ir teisingumą. Jo nuomone, efektyvumas ir ekonomija yra vadybos mokslo vertybės, tuo tarpu socialinė lygybė turi būti valdžios rūpestis. Socialinė lygybė turi būti siekiama padidinti mažumų politinę galią ir ekonominę gerovę [9: 369]. Lygybė viešajame administravime reikalauja siekti teisingesnio paslaugų ir prekių paskirstymo, atstovauti tiems, kurie nėra atstovaujami ir negali prieiti prie politikos proceso, gerbti individus kaip asmenybes ir saugoti jų teises.

Šiandien yra daug švairių institucijų, atliekančių mokslinius tyrimus ar teikiančių etikos mokymo bei konsultavimo paslaugas, bet nedarna institucija ypatingą dėmesį skiria vertybių studijoms. Viena tokių idėjų – Kanados vertybių ir etikos tarnyba (Office of values and ethics), savo tinklapyje išskirianti keturias pagrindinių vertybių grupes: demokratines (atsakinga valdžia, teisinė valstybė, parama demokratijai, lojalumas, pagarba išrinktiems tarnautojams, neutralumas ar nešališkumas, atskaitomybė, teisingas procesas, visuomenės interesai ar gerovė), etines (principingumas, sąžiningumas, dorumas, apdairumas, nešališkumas, lygybė, pasiaukojimas, diskretiškumas, visuomenės pasitikėjimas), žmogiškas (pagarba, rūpestis, mandagumas, tolerancija, atvirumas, kolegialumas ar dalyvavimas, teisingumas, nuosaikumas, padorumas, pagrįstumas, humaniškumas, drąsa) ir profesines. Skirtingai nuo kitų vertybių, profesinės

vertybės dar skaidomos į tradicines (neutralumas, nuopelnai, tobulumas, efektyvumas, ekonomija, atvirumas, objektyvumas ir nešališkumas patarimuose, tiesos sakymas valdžiai, sudėtingumų balansavimas, atsidavimas visuomenės pasitikėjimui) ir šiuolaikines (kokybė, inovacijos, iniciatyva, kūrybiškumas, išradin-gumas, tarnavimas klientams/piliečiams, bendradarbiavimas, komandinis darbas) [17].

Būtina pažymėti, kad naujos šiuolaikinės viešojo administravimo vertybės meta išdėk daugeliui tradicinių vertybių. Valdžia, siekdama geriau atsiliiepti į visuomenės lūkesčius bei poreikius, norėdama efektyviau tarnauti piliečiams, bando pasinaudoti geriausia verslo sektoriuje sukaupta vadybine patirtimi, kartu perimdama ir kai kurias verslo etikos vertybes (konkurencingumą, gebėjimą tarnauti vartotojui, kolegialumą, pelno siekimą, riziką ir kt.), kurios savo prigimtimi yra priešingos demokratinei atskaitomybei, dalyvavimui, atvirumui ir kt. Didesnio veiklos efektyvumo siekis turi ir savo kainą: dažnai ne tik pamirštami kai kurie tarnavimo visuomenei principai, bet ir švitrukiama į neetišką ar net korumpuotą veiklą.

PROFESINĖS VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO VERTYBĖS

Valstybės tarnautojo istorinės šaknys siekia senovės Egipto, Kinijos bei antikinės Graikijos laikus, kai formavosi ir pirmosios vertybių užuomazgos. Nesigilindami į istorinę valstybės tarnybos vertybių raidą galime konstatuoti, kad atskirais laikotarpiais jos buvo skirtingos.

Nors viešojo administravimo tyrinėtojai užima skirtingas pozicijas viešojo administravimo vertybių klasifikacijos ar jų apibrėžimo klausimu, nors atskirose valstybėse dėl istorinių ir politinių-administracinių tradicijų galima identifikuoti savitas viešojo administravimo vertybes, visgi galima diskutuoti apie bendras profesines vertybes, kurios dažnai apibūdinamos bendresniu profesinės etikos vardu. Kai kurios iš profesinių vertybių sietinos su valstybės tarnautojų vaidmeniu politiniame gyvenime (tarnavimas visuomenės interesui, politinis neutralumas ir kt.), demokratijos idealais (atsakomybė, atskaitomybė, teisingumo įgyvendinimas ir kt.), profesine veikla (kompetencija, nešališkumas, atvirumas, skaidrumas, nesavanaudiškumas ir kt.), kitos artimesnės vadybinėms kategorijoms (efektyvumas, rezultatyvumas ir kt.) ar bendrąmogiškiosios dorovės normoms (sąžiningumas, principingumas ir kt.). Tokia refleksija bandant į viešojo administravimo profesines vertybes pažvelgti iš skirtingų pozicijų atspindi bandymo tam tikras vertybes priskirti profesinių vertybių kategorijai sudėtingumą. Bet kurie bandymai suskirstyti vertybes yra sąlyginiai ir dirbtiniai, nes gyvenime dažnos vertybės

persipina (atvirumas gali būti priskirtinas tiek demokratinio, tiek profesinio vertybių grupei).

Užuot pateikus labai išsamų ir universalų viešojo administravimo vertybių sąrašą, būtų tikslingiau identifikuoti svarbiausias ir aktualiausias vertybes, atlaikiusias istorijos ir transformacijų išdūkius. Viena svarbių viešojo administravimo profesinės etikos vertybių yra *tarnavimas visuomenės interesui*. Viešojo sektoriaus darbuotojai, būdami tarpininkai tarp eilinio piliečio ir politikų, įgyvendindami politinės valdžios sprendimus, turi tarnauti visuomenei. Tarnavimas visuomenės interesui apibrėžiamas per nešališkumo, orientacijos ateitį ir efektyvumo sąvokas.

Atsakomybė ir atskaitomybė – vienos iš kertinių demokratinio vertybių, kurios nemažiau svarbios ir kaip viešojo administravimo darbuotojų profesinės veiklos gairės. Atsakomybė sietina su turima profesine kompetencija, patyrimu, veikimo laisve. Atskaitingumas atspindi susirūpinimą teisinėmis, institucinėmis ir procedūrinėmis priemonėmis, kurios apsaugoja tarnautojus atsakyti už savo veiksmus.

Labai svarbios viešajame administravime yra *nešališkumo ir nesavanaudiškumo* vertybės. Valstybės tarnautojai, priimdami sprendimus ar veikdami, negali teikti pirmenybės vienai ar kitai visuomenės grupei ar asmeniui, nes privalo mąstyti ir įvelgti globaliau, vertinti iš platesnės perspektyvos ir galvoti apie visuomenės gerovę. Nešališkumas atspindi šnipareigijimą objektyviai veikti ir spręsti, siekiant visuomenės interesų.

Demokratijos puoselėjami *atvirumas ir viešumas* ir toliau lieka svarbūs ir reikalingi visose gyvenimo srityse. Demokratija siejama su atviru ir visuomenei prieinamu valstybės valdymo procesu, kuriame gali dalyvauti, daryti tam tikrą įtaką priimamiems sprendimams atskiri piliečiai ar jų grupės.

Nauji laiko išdūkiai skatina viešojo administravimo tyrinėtojus ir praktikus naujai pažvelgti į profesines vertybes, ieškoti naujų idėjų ir sprendimo būdų. Tokios paieškų rezultatas – dažnai iš naujo atrandamos ir patvirtinamos tokios viešajame administravime svarbios vertybės, kaip tarnavimas visuomenės interesams, atsakomybė, nesavanaudiškumas, teisingumas ir kt.

Gauta
2003 10 11

Nuorodos

¹ JAV atveju tai yra pagarba asmens laisvei, nuosavybei, lygybė.

² Tyrimas parodė, kad šios vertybės taip pat būdingos ir politikams.

³ Mainais už tokius šnipareigijimus valstybės tarnautojai yra finansiškai saugūs ir gali jausti pasitenkinimą profesionaliai atlikus darbą.

Literatūra

1. Bowman J. Towards a professional; ethos: from regulatory to reflective codes. *International review of administrative sciences* 2000 Vol. 66. No. 4. P. 673–687.
2. Cooper T. Hierarchy, virtue, and the practise of public administration. *Public administration review*. 1987. No. 47. P. 320–328.
3. Cooper T. The responsible administrator; an approach to ethics for the administrative role. San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
4. Cooper T. An ethic of citizenship for public administration. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1991.
5. Denhardt K. Unearthing the moral foundations of public administration: honour, benevolence, and justice. *Ethical frontiers in public management: seeking new strategies for resolving ethical dilemmas* (ed. J. Bowman). San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991. P. 91–113.
6. Denhardt R., Grubbs J. Public administration: an action orientation. Thomson Wadsworth, 2003.
7. Doherty T., Horne T. *Managing public services-implementing changes. A thoughtful approach to the practice of management*. London: Routledge, 2002.
8. Europa ir mes (kolektyvinė monografija). Vilnius: Gervelė, 2001.
9. Frederickson H. *The spirit of public administration*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1997.
10. Frederickson H. Citizenship, social equity, and public administration. Public administration and social equity (ed. R. Denhardt, E. Jennings). *Public administration review*. 1990. No. 50(2). P. 228–237.
11. Guy M. Using high reliability management to promote the ethical decision-making. *Ethical frontiers in public management: seeking new strategies for resolving ethical dilemmas* (ed. J. Bowman). San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991. P. 185–204.
12. Huberts L., Van den Heuvel H., Punch M. Public and private business ethics: similar or different? 2000 Otavos konferencijos rankraštis. <http://strategis.icc.gcc.ca/SSG/8z00014e.htm.top>.
13. Kraujutaitytė L. Vertybės sampratos apžvalga. *Filosofija, Sociologija*. 1998. Nr. 3. P. 60–66.
14. Kuzmickas B. *Dorovinės vertybės ir asmenybė. Etikos etiudai* (6 knyga). Vilnius: Mintis, 1982. P. 59–85.
15. Lewis C. *The ethics challenge in public service. A problem solving guide*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991.
16. Lietuvos Laisvosios rinkos institutas. Valdininkų/politikų etikos vertinimo sociologinis tyrimas. <http://www.lrinka.lt/Projektai/Etika.phtml>.
17. Office of values and ethics. http://www.tbs-sct.gc.ca/veo-bve/vcard_e.asp.
18. Pugh D. The origins of ethical framework in public administration. *Ethical frontiers in public management: seeking new strategies for resolving ethical dilemmas* (ed. J. Bowman). San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991. P. 9–34.
19. Rohr J. *Ethics for bureaucrats: an essay on law and values*. New York: Marcel Dekker, 1989.

20. Rohr J. *To run the constitution: the legitimacy of the administrative state*. Lawrence, Kans.: University Press of Kansas, 1986.
21. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
22. Van Wart M. *Changing public sector values*. New York: Garland Publishing, INC, 1998.
23. Van Wart M. The first step in the reinvention process: assessment. *The ethics edge* (ed. E. Berman, J. West, S. Bonczek). International city/county management association, 1998. P. 80–100.
24. Waldo D. Administrative state. *Classics of public administration* (ed. J. Shafritz, A. Hyde). Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1992. P. 166–170.
25. Pėmaitis V. Vertybinė orientacijų destrukcijos. *Filosofija. Sociologija*. 2000. Nr. 3. P. 26–30.

Jolanta Paliduskaitė

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROFESSIONAL VALUES OF PUBLIC ADMINISTRATION

S u m m a r y

The topic of administrative ethics is rather new in Lithuania. The key of this article is the concept of professional values in public service. Author analyses different theoretical aspects of public administration values. Author had se-

veral tasks: to define the concept of “value”, to examine different classifications of public administration values, to present the core values of public administration.

Author presents and compares the definition of “value” presented by different researchers. Some theorists use similar concepts of values, principles, standards and norms exploring the topic of administrative ethics. Only few of them concentrate on the definition of the term. Different authors try to group similar values. More often used is the division into democratic and bureaucratic values in public service (J. Bowman, D. Pugh, R. Denhardt, J. Grubbs). Other researchers present a different classification of public service values into personal, professional, legal, democratic, organizational and public interest.

In the second chapter author concentrates on the issue of professional public service values. She doesn't have the purpose to present a list of universal professional values but sets a task to identify and define the most important professional values. Serving the public interest, responsibility and accountability, disinterestedness, impartiality, openness, transparency is among the mentioned values. New pressures and challenges pose a question for theorists and practitioners of the vitality and importance of the professional public service values.

Key words: values, classification of values, professional values in public administration